

Slawistyka. Folklorystyka vol. 14 (2025)

Данијела Поповић Николић

<https://doi.org/10.26881/slav.2025.14.08>

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

e-mail: danijela.popovic.nikolic@filfak.ni.ac.rs

ORCID 0000-0002-0977-7284

Служба племенитој науци – Фридрих Краус у писмима Тихомиру Р. Ђорђевићу

Abstract

Service to the Noble Science – Friedrich Krauss
in letters to Tihomir R. Đorđević

The legacy of Tihomir R. Đorđević in the National Library of Serbia preserves an exceptionally rich correspondence of the Serbian ethnologist and folklorist. The significance of this material is particularly great if we bear in mind the fact that in a large number of cases it concerns insufficiently known data that can supplement not only the idea of the history of Serbian folkloristics, but also the broader history of Serbian culture, private and socio-political life. This paper presents the results of research into the corpus of letters sent by the Austrian folklorist Friedrich S. Krauss to Tihomir R. Đorđević from 1899. to 1912.

Keywords: Friedrich S. Krauss, Tihomir R. Djordjevic, correspondence, folklore, ethnology, folkloristics

Апстракт

Легат Тихомира Р. Ђорђевића у Народној библиотеци Србије чува изузетно богату преписку српског етнолога и фолклористе. Значај те грађе нарочито је велики ако се има у виду чињеница да је у великом броју случајева реч о недовољно познатим подацима којима се може допунити не само представа о историји српске фолклористике, већ и шире, историје српске културе, приватног и друштвенополитичког живота. У овом раду представљени су резултати истраживања корпуса писама која је аустријски фолклориста Фридрих С. Краус упутио Тихомиру Р. Ђорђевићу од 1899. до 1912. године.

Кључне речи: Фридрих С. Краус, Тихомир Р. Ђорђевић, преписка, фолклор, етнологија, фолклористика

I

Заоставштина Тихомира Р. Ђорђевића, сачињена од монографских, лексикографских, периодичних публикација, рукописа, фотографија, карата и преписке, предата је након његове смрти (1945. године) Народној библиотеци Србије.¹ Неколико година касније томе је

---

¹ Према документацији која је пратила уручивање заоставштине и формирање посебне целине у оквиру фонда Народне библиотеке Србије, у кући Тихомира Ђорђевића, која се налазила у улици Принца Евгенија бр. 7 у Београду, 9. августа 1945. године, у присуству представника Библиотеке, Ђорђевићевог зета С. Јанковића и настојнице И. Марјановић извршени су попис, процена вредности и примопредаја 9 458 свезака библиотеке Тихомира Ђорђевића (Војић 2019: 168). У другим изворима, међутим, ови су подаци нешто другачији: библиотека коју је чинило 11 506 наслова предата је 13. јула 1946. године (Прелић 2014а: 274). Могуће је да су поменути датуми заправо обележили фазе у њеном укључивању у фонд Народне библиотеке, од примопредаје до усвајања решења под бројем 510, којим је 13. јула 1946. потврђен пријем личне библиотеке, чиме се поступило по решењу Народног среског суда из 1945. године (в. Јанковић 1946: 43–54). На основу молбе коју је Комесаријату за просвету 22. октобра 1944. године упутила Ђорђевићева сестра Драга Јанковић, библиотека је наредбом Татомира Вукановића предата на чување Миодрагу Дробњаковићу и Здравку Марјановићу (чувару Ђорђевићеве куће). Разлика у броју публикација (број у Војић 2019 потврђују и подаци које је оставила Ђорђевићева

приложена и преписка коју је за живота одабрао сам Ђорђевић, а средиле и пописале његове сестричине Љубица и Даница Јанковић (в. о томе више: Поповић Николић 2021а: 343–344). Корпус писама који чини део легата Тихомира Р. Ђорђевића² својим обимом надмашује све друге колекције писама које се налазе у библиотекама целинама и легатима Народне библиотеке Србије: чини га 6 367 докумената насталих у процесу кореспонденције са око 800 адресаната (Прелић 2014а: 160), његових пријатеља, чланова породице, сарадника и познаника.

Поред објављених монографија, радова у домаћој и иностраној периодици, предговора и поговора разним научним издањима, биографија и библиографија, сачувана писма у овом легату, као и она која припадају легату сестара Јанковић, од изузетног су значаја за допуну постојећих сазнања не само о ономе коме су писма упућивана, већ и о онима који су писали. И шире, она су извор података о контексту у коме су настајала, а то врло често подразумева приближавање времену и простору, подацима из научног окружења, приликама у култури и друштвеноисторијским околностима, а, најзад,

---

сестричина – 9 458 књига и свезака) могла је настати и захваљујући чињеници да је породица Јанковић 13. и 20. јула 1946. године накнадно доставила Ђорђевићеве књиге, дипломе, сепарате (*На истом месту*).

² Статус овог дела фонда различито се одређује у досадашњим приступима, као библиотека целина и као легат (в. нпр. Војић 2019: 166–167). Истовремено различито дефинисање видљиво је и на сајту Народне библиотеке Србије: у менију *Фонд легата и библиотека целина* одређен је као библиотека целина, а као легат појављује се у појединим записима који прате одређене јединице заоставштине (в. Фонд легата и библиотека целина (online); Приказ записа (online)). На неуједначену употребу ових термина у свакодневној комуникацији упућује и Велибор Прелић, истичући да је је основна разлика управо у начину на који се садржај предаје библиотеци: легатом се сматра једино онај који је предат тестаментом (Прелић 2014а: 158). Подаци из рукописа чији је аутор Љ. Јанковић, показују да је библиотека Тихомира Р. Ђорђевића предата на основу закључка Среског суда за IV реон града Београда бр. О-48/45 од 1.10.1945. године, чиме је „Ђорђевићево завештање о поклону у потпуности извршено”. У поменутом допису Д. Јанковић Команди Београда и Комесаријату за просвету забележено је да је уступање библиотеке резултат „усмене жеље покојног брата” (Јанковић 1946: 57). У том је случају оправдано сматрати је библиотеком целином у саставу Фонда легата и библиотека целина Одељења посебних целина Народне библиотеке Србије.

и приватним животима – у оном слоју који је за научна проучавања битан. Како наводе Бартон и Хол, „[T]he writing of letters is embedded in particular social situations, and like all other types of literacy objects and events the activity gains its meaning and significance from being situated in cultural beliefs, values, and practices” (Barton, Hall 2000: 1). Преписка између Тихомира Р. Ђорђевића и Фридриха Крауса, аустријског филолога јеврејског порекла, двеју изузетно значајних личности у историји етнологије, антропологије и фолклористике, већ и због њиховог статуса морала би бити нарочито значајна, а на свој нови живот у научном читању и тумачењу чекала је више од 120 година.³ Расветљавајући сложене прилике историје и развоја српске ромологије, Биљана Сикимић (2019) прва је посветила пажњу овом корпусу и указала на изузетан његов значај. Значајне околности које су пратиле Ђорђевићево школовање у Бечу и Минхену, одбрану дисертације, њен превод и штампање тумачила је на основу података из писама која је Краус упућивао Ђорђевићу, указујући на шири контекст у ромолошким истраживањима тога периода (Сикимић 2019: 9–32). Нешто каснија истраживања обухватила су сегменте преписке која се тичала Ђорђевићевих прилога у часопису „Антропофитеја” („Anthropophyteia”),⁴ чији је уредник био Краус (в. Поповић Николић 2019), у оној мери у којој је грађа била значајна подлога одређеним ставовима или је представљала недовољно познате чињенице. Драгоцен извор и незнатну допуну сазнањима о којима је писала Б. Сикимић (2019) ова документација представљала је истраживању развојних фаза настанка Ђорђевићеве докторске дисертације, њених прерада и допуна (Поповић Николић 2021б). Животом и делом Фридриха Крауса нарочито се бавио амерички германиста Рејмонд Бурт (Raymond Burt), подробно описујући статус његове заоставштине и мање познате детаље његовог професионалног и приватног живота (Burt 1990). Приређујући збирку еротске и скатолошке грађе, Душан Иванић је указао на појединости које су могле утицати на специфичан

³ Преписка Тихомира Ђорђевића предата је Народној библиотеци Србије под условом да постане доступна након педесет година од његове смрти (од 28. маја 1994. године).

⁴ Потпун назив часописа био је „Anthropophyteia: Jahrbücher für folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtlichen Moral”.

статус који је Краус имао у научним круговима у свом и потоњим временима. Најзначајније међу њима биле су природа склона неумереним полемикама, примена методологије која је одбацивала романтичарске приступе фолклору, као и политичко-националне околности које су се огледале у чињеници да је био аустријски поданик, Немац,⁵ а Јеврејин (Ivanić 1984: 422–423).

У овом раду представљени су резултати истраживања преписке који су за циљ првенствено имали издвајање других релевантних и мање познатих података о професионалним активностима у којима су се укрштали животи српског и аустријског научника. Њихова кореспонденција у легату Тихомира Ђорђевића садржи једино писма⁶ која је Краус упућивао српском колеги, пријатељу и побратиму. То што, како је поменуто у Прелић (2014б), постоји само грађа која је резултат деловања адресанта, један низ у комуникативном ланцу, никако не умањује могућности увида у другу страну, макар као реферисање на адресату и адресанту познат и подељен садржај. Писмо је као својеврсна јавна прича о (приватном) животу разматрано у овом раду као наратив који има елементе референцијалног по себи (у писаној форми документује ставове, идеје историјске личности) и оног који се обликује и индивидуалним, субјективним представама о догађајима и онима који су у њима учествовали.

⁵ Осврти на живот и рад Ф. Крауса нису уједначени у ставовима о његовој етничкој припадности (Јеврејин Burt 1990: 9, „great Jewish scholar and researcher” (Morad 1989: 141), „hrvatski etnolog židovskog podrijetla” (Kragić 2025)). Било је и извора у којима је овакво одређење изостало (нпр. Horwath, Joković 1992; Hameršak 2013). Сам Краус изјашњавао се као Немац, у преписци и у појединим публикацијама („...[Ш]то сам Нијемцем, а и по вјери мноштву Словина туђинцем” (Краусс 1900: 2); „Он је по свој прилици Јеврејин, а сам пак каже да је Немац” (ТБ 6264/215/85); у једном од писама Ђорђевићу, помињући себе, своју ужу и ширу породицу, додао је да га поздравља „мала чифутска колонија”).

⁶ Навођење садржаја Краусових писама у овом раду подразумевало је доследно поштовање оригиналног текста чак и онда када је очигледно да одступање у тексту представља омашку аутора (нпр. писање малог слова у називу часописа). Старији правописни принципи нису прилагођавани актуелној норми. Интервенције су вршене једино у цитирању лексике сексуалне конотације.

Истраживачки корпус чинила је преписка у легату Тихомира Ђорђевића обележена сигнатуром ТЂ 6264/400.⁷ Чини је 77 докумената (већи број писан је на више листова), доминантно писама, неколико разгледница и дописница (и једном признаницом на којој је исписана кратка порука) писаних на немачком (једно писмо) и српском језику, латиничним и ћириличним писмом (са приметним повременим мешањем ћирилице и латинице). Налазећи се на папирима са различитим заглављима, углавном оних публикација чији је Краус био уредник („Der Urquell: Montaschrift für Volkskunde, Bibliothek ausgewählter serbischer Meisterwerke“, „Anthropophyteia“, као и комбиновано: „Bibliothek ausgewählter serbischer Meisterwerke“ / „Bibliothek Romanischer Meistererzähler“ / „Antropophyteia“, „Antropophyteia“ / „Der Volksmund/ Eduard Kulkes erzählende und philosophische schriften“), али је било и писама на обичном папиру и без заглавља (в. нпр. ТЂ 6264/400/1–122). Писма су доминантно писана црним мастилом, ређе црвеним, руком, а једно је писмо на писахој машини (ТЂ 6264/400/70). Иако у корпусу нису и коверте у којима су се писма налазила, на основу података из дописница могуће је утврдити и формалне елементе који се тичу адреса на које су и са којих су писма слата. Краус редовно пише са адресе становања у Бечу – Wien, VII/2, Neustiftgasse 12, осим када се налази на путовању; много су разноврснији подаци о локацији адресата: *Herr Prof. Dr. Тихомир Р. Ђорђевић in Aleksinac, Serbien; Prof. Dr. Тihomir R. Gjorgjević, благајник болничке чете, Zaječar, Serbien* и неформално, када је дописница била прилог писму – *Побри Тух. Р. Ђорђевићу у Алексициу*. Уводна обраћања и завршни поздрави нису идентични. У првим писмима Краус се обраћа Ђорђевићу са *честити господине супрежниче, честити мој супрежниче, врло цијењени господине*, а након септембра 1900. године форме су: *драги побратиме, драги мој побратиме, драги побро мој, слатки мој побратиме, драги и љубезни побратиме мој* итд. Завршне секвенце и формална поздрављања такође су различити, у зависности од тога

⁷ Потреба за потпунијим увидима у ове теме захтевала је да се корпус прошири на преписку између браће Ђорђевић, архивирание у Легату Тихомира Р. Ђорђевића под сигнатуром ТЂ 6264/215.

у ком периоду познанства и пријатељства су писма писана; сасвим је логично да су и затварања комуникације била формализована на почетку, док се касније региструју изрази типични у изражавању блискости: *Ваши Фридрих Краус, Ваши пријатељ Фридрих Краус, Ваши искрени..., Ваши Вам одани..., Твој тебе љубећи те побратим Суљо/Суљага Серхатлија, Твој побро, Твој тебе срдечно љубећи побратим* и слично. Свако је писмо датирано прецизно (дан, месец, година), а у телу писама теме су издвајане по параграфима.

II

Владимиrowa писма брату Тихомиру садрже до сада најранија сведочења о познанству браће Ђорђевић с Краусом. Најстарије такво писмо датирано је јула 1899. године и из њега се сазнаје да уз писмо Владимир брату доставља и књигу (неименованог аутора), коју му је аустријски колега дао како би се упознао са фолклористичком методологијом. Осим што потврђује да су већ тада колеге размењивале литературу, да је Краус помагао Тихомиру саветима и чинио доступним релевантне изворе, оно је значајно и по подацима о првим утисцима које је Владимир о њему стекао. Пишући о сусретима са Краусом, он истиче његово познавање неколиких страних језика, чланство у бројним научним друштвима, област којом се бави („он је фолклориста у правом смислу”). Хвалећи га, он осветљава и поједине теме њихових разговора: питања методологије и циљева фолклористике и етнологије, однос фолклора и националног и слично:

Он је срастао с тим да један фолклориста има само да испитује и тумачи творевине (умне) људске, па и оне најситније, не додирујући ни мало народност, а других је опет циљ да на основу онога што су фолклористе нашли говори о народности итд. За њега је сваки човек члан једног великог друштва (ГЂ 6264/215/87).⁸

⁸ У писму подршке „Карацићу“ Краус је истакао управо опредељење за науку која се не руководи ничим другим до сопственим циљевима: „[Ј]едино науци служим,

Владимир је у Бечу провео читаво лето 1899. године, а писао је брату о Краусу у неколико наврата. Сусрети са њим очигледно су утицали на Владимира и учврстили сарадњу са аустријским колегом: проводили су време у разговорима о фолклору, принципима теренских истраживања, тумачили значење појединих записа које је Тихомир послао Краусу, распитивали се о контексту бележења, простору на коме је бележено и слично; аустријски фолклориста је читао Владимирову *Школу за виолину* и помагао у стилским корекцијама (ГЂ 6264/215/87). У наредним годинама сарадња ће бити разноврсна и обухватаће превођење Владимирових радова на немачки, дистрибуирање, продају и промовисање његових књига и музичких прилога; заузврат је српски колега и побратим, између осталог, припремио музичку подлогу комедији *Künstlerblut* (1903), коју је Краус написао и објавио у сарадњи са бечком списатељицом Лео Норберг, као и музику за комедију по мотивима народне песме из Босне, *Die braut muss billig sein!* (1903); учествовао је и у припреми Краусовог превода Глишићеве *Подвале*, којој је приложио српску песму и ромску игру.⁹ Тројицу колега повезивало је, поред сарадње и судећи по писмима, дугогодишње искрено пријатељство,¹⁰ ојачано успостављањем духовних веза (од 1899. године прво са Владимиром, а од 1900. и са Тихомиром; у дописници из 1912. године Краус о сину говори као о Тихомировом кумчету).

оној племенитој науци те није народнога значаја, већ људскога и обухваћа сав род људски те је био, те јесте и те ће иза нас поницати” (Краусс 1900: 2).

⁹ У часопису „Срђ” за 1903. годину објављен је осврт на ово издање. Критичар је похвалио превод и Краусове оцене Глишићевог уметничког стваралаштва, али о његовим опсервацијама о српској и хрватској књижевној критици није имао добро мишљење: „Govoreći o kritici, Krauss kao da ima pred očima izvjesnoga kritičara kojemu hoće da kaže opore stvari ma i nemao povoda tome, i upotrebljava ton i izraze koji se ne bi imali upotrebljavati u objektivnoj kritici i otmenoj književnosti.” (Аноним 1903: 966)

¹⁰ Занимљиво је да се Владимиров коментар о наклоности коју Краус има према њима двојици („И мене и тебе изгледа да јако воли”, ГЂ 6264/215/92) поклапао не једино са експлицитним изјавама о наклоности у писмима упућеним браћи. У писму Ернсту Куну, од 23. 9. 1902. године, Краус је о Ђорђевићу писао као о сродној души, научнику поштену и искреном човеку, кога воли као рођеног брата (Burt 1990: 81).

III

Повезивање истраживача заинтересованих за различите аспекте фолклористичких истраживања, када су у питању релације браће Ђорђевић са Краусом, на самим почецима познанства и сарадње свој је фокус имало у часопису „Караџић” (Алексинац, 1899–1903). Поред тога што су браћа, промовишући тек покренут лист за српски народни живот, обичаје и предање (како је стајало у његовом поднаслову), слала Краусу поједине бројеве (в. Владимирово писмо из августа 1899. године, 6264/215/92) и у кореспонденцији преносила новости везане за статус часописа, могућностима за његово унапређивање и слично, сарадња је резултирала и непосредном Краусовом подршком. Она се манифестовала пре свега слањем прилога и саветима којима је подстицао Тихомира да настави са радом и не одустаје упркос свему. Његове препоруке тицале су се и и питања оснивања фолклорног друштва, које би, поред осталог, ојачало позиције листа, будући да је могло бити и извор финансијске подршке.¹¹ Краус је подржавао Ђорђевићеве напоре, саветовао га да окупи сараднике и да не очекује велику популарност („није фолклористика за народ, већ знаност о народу за научењаке”, ТЂ 6264/400/8). Оштро је у једном

¹¹ У писмима упућеним обојици (ТЂ 6264/215/92, 400/8) Краус је истакао потребу да се извори траже на различитим странама, почев од трговаца, чиновника, сељака, представника свештенства и монаштва. Његови предлози за оснивање друштва показују прецизније израђену представу не само о значају такве организације, већ и о структури приложника и висини новчаних прилога (утемељитељ би морао дати 1000 динара, доживотни члан 500 „Тако упути i brata si”, ТЂ 6264/215/108). Таквом подухвату, по његовом мишљењу, помогла би молба српском краљу да постане покровитељ и заштитник друштва (ТЂ 6264/400/8). Идеју о покретању друштва које би се бавило прикупљањем, изучавањем и публиковањем „градива из народнога живота, обичаја и предања” Ђорђевић је по свему судећи имао много раније, о чему најраније сведочи прилог у листу „Дело” (Ђорђевић 1898: 295–300) и годину дана касније уводни тексту првог броја „Караџића” (Ђорђевић 1899а: 2, 4). Идеје о структурирању друштва које је износио Краус Ђорђевићу нису биле нове сигурно нису биле новост. Могао их је наћи већ у периодици коју је пратио (о осврту француског часописа „La tradicion” на оснивање швајцарског друштва говорио је управо у „Делу”).

писму с краја 1899.¹² коментарисао нападе Антуна Радића, уредника „Зборника за народни живот и обичаје јужних Славена” („Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena”), на уредништво Караџића, а јавно је то учинио прилогом - писмом уреднику „Караџића”, у коме је инсистирао на томе да се посвети снажењу часописа упркос проблемима са инертном српском интелигенцијом и нападима појединих хрватских колега (Краусс 1900: 1–6). Писмом из децембра 1899. године допуњују се представе о контексту у коме настаје писмо подршке Ђорђевићевом часопису, пре свега о околностима које су из Краусове перспективе биле отежавајуће (раније је био „српскијем писцем”, али је због несугласица са појединим српским критичарима и књижевницима престао да сарађује и пише на српском).¹³ Најавио је припремање прилога за бројеве „Караџића” и одржао је реч.¹⁴ Такође је настојао да промовише часопис и утиче на повезивање уредника фолклорних часописа, како је учинио препоручујући Ђорђевићев лист Јоханесу Болтеу (Johannes Bolte), уреднику часописа „Zeitschrift

¹² Повод несугласицама између уредника „Зборника за народни живот и обичаје Јужних Славена” А. Радића и уредништва „Караџића” био је Ђорђевићев уводни текст првом броју „Караџића”, у коме се инсистирало на томе да центар за истраживање српског фолклора мора бити у Србији, али и због формулације да су Хрвати и Бугари Србима суседи. Радић је написао негативан приказ „Караџића” у „Зборнику” исте године, а Ђорђевић одговорио у четвртом броју свог листа (Ђорђевић 1899б: 86–87).

¹³ Слично ће писмо подршке добити и сам, неколико година касније, онда када Сигмунд Фројд (Sigmund Freud) симболично стане уз његову идеју о покретању „Антропофитеје” (Dundes 2003: 95). Реч је о писму које је Фројд упутио Краусу и које је објављено у седмом броју „Антропофитеје” (1910). Одговарајући на Краусово питање о значају еротске фолклорне грађе, Фројд је истакао значај таквог материјала за проучавање психологије сексуалности и важност истраживања потиснутог садржаја у шаљивим еротским причама за адекватан приступ психологији несвесног (Freud 1910: 472–474) Уверење о неопходности успостављања ближих веза између фолклора и психоанализе, којим је завршио писмо, показао је и непосредно: део грађе у његовом делу *Снови у фолклору* потиче из „Антропофитеје”.

¹⁴ Поред поменутог писма, Краус је у „Караџићу” објавио краћи чланак „Уз причу ‘Зашто Турци не једу свињског меса’” (1901), а Јован Ђ. Мирковић превео је и, у оквиру рубрике Белешке, објавио 1903. године његов приказ предавања Карла Рајшела (Karl Reuschel).

des Vereins für Volkskunde”¹⁵ у периоду од 1902–1910. године (ТЂ 6264/40024). Краусов однос према српском фолклористи несумњиво је био благодан, пун поштовања, са вером у његове изузетне квалитете. Преписка сведочи о жељи за очувањем и трајањем јединог српског фолклорног часопису на почетку 20. века, а томе су потврда и друге поменуте Краусове активности. Није необично што је вест о гашењу часописа дочекао с тугом и свешћу о томе да је губитак велики: „Богу је плакати, што си присиљен зауставити наш прекрасни Караџић” (ТЂ 6264/400/38).

Преписка о „Караџићу” преплитала се са темом Ђорђевићевог школовања у Минхену, одбране доктората и, нарочито, његовог објављивања, што је и логично, будући да је 1902, у време школовања у Бечу, Ђорђевић још увек радио на свом часопису (тачније, управо је због тога објављивање прилога привремено обустављено; настављено је бројевима у 1903. години, у којој је часопис и угашен). Краусово обраћање Ђорђевићу поводом школовања и дисертације наставило се све до 1906. године (једино писмо из те године садржи, између осталог, осврт на комуникацију са Антоном Херманом, који не одговара на писма и коме и Ђорђевић треба да се обрати¹⁶). Поред врло опширних осврта на разноврсну проблематику у вези са тезом (о томе видети више детаља у: Сикимић 2019), Краус је у писма из овог периода уносио и сведочења о настојању да помогне Ђорђевићу да успостави контакте са научним светом, пре свега са професорима са којима је требало да сарађује. Реч је о Ј. Ранкеу (Johannes Ranke), Карлу Крумбахеру (Karl Krumbacher), Ернсту Кун (Ernst Kuhn) и Луџијану Шерману (Lucian Scherman) али и о другим колегама из

¹⁵ У истом је часопису Јиржи Полипка 1903. године (у свесци број 2) објавио краћи осврт на Ђорђевићев лист.

¹⁶ Осврти на проблеме са Антоном Херманом и приређивањем Ђорђевићеве тезе, нарочито у вези са кашњењем у објављивању другог дела, у Краусовим писмима често су испуњени изразима љутње, суптилним псовкама и клетвама. У последњем писму у коме га помиње, Краус укључује и коментар који припада етничким стереотипима: „У швапском свијету имаде премного непоштења, ал чим прегазиш ријечицу Лајту, готово престаје свако поштење” (ТЂ 6264/400/65). Лајта је, иначе, река која је представљала природну границу између Аустрије и Мађарске: Херман је живео у Будимпешти.

струке – Штадлеру (Stadler)¹⁷ и Карлу фон Рајнхардштетеру (Karl von Reinhardstöttner) (ТБ 6264/400/14, 15, 16; в. о томе: Сикимић 2019).

Једна од најзначајнијих активности Фридриха Крауса, она захваљујући којој је у неколиким изворима одређиван као контроверзни аустријски фолклориста, која га је прославила као најталентованијег европског проучаваоца етнокултурних феномена сексуалности (Бадаланова 1995: 10; Burt 2002: 12) и истовремено на различите начине компромитовала (Hameršak 2013) био је рад на уређивању „Антропофитеја”. Интересовање за ове теме, нарочито за прикупљање српске грађе, Краус је показао већ на почетку познанства (и кореспонденције) са Тихомиром Ђорђевићем. За корпус фолклорне грађе еротског садржаја био му је потребан разноврстан материјал. Сам га је, захваљујући Ђорђевићу на послатом или молећи за нови, одређивао понекад жанровски, понекад дескриптивно, користећи различиту терминологију (*гнусне песме, поскочице*). Чести су сегменти у писмима посвећени коментарисању нарастајућег корпуса са различитих аспеката: квантитет, жанровска разноврсност, варијантност, методологија, принципи приређивања и структура збирке, осврти на поједине записе. Дугогодишњи посао на прикупљању грађе резултирао је збирком објављеном 1904. у часопису „Антропофитеја”, под насловом *Südslawische Volksüberlieferungen, die sich auf den Geschlechtsverkehr beziehen: Erzählungen* (Краус 1904б). У њој је несумњиво било материјала који је Краусу слао Тихомир Ђорђевић. Будући да Краус није наводио записиваче, број његових прилога може се само

¹⁷ Није сасвим јасно ко је особа коју Краус помиње као Штадлера (в. и Сикимић 2019: 14, 15) . Будући да је реч о презимену које се уз Крумбахера и Куна помиње у попису добитника Bayerische Maximiliansorden für Wissenschaft und Kunst, могло би се претпоставити да је реч о Антону Херману фон Штадлеру (Anton Hermann Stadler), племићу, сликару и директору Минхенске академије уметности, иако нема довољно података о томе због чега би Ђорђевићу контакт са њим био важан за боравак и студирање у Минхену. Препорука Карлу фон Рајнхардштетеру, „човеку од речи” (ТБ 6264/400/16), била је разумљивија, иако ни он није био професор Филозофског факултета у Минхену. Немачки лингвиста, романиста, културни историчар и универзитетски професор, могао је, ипак, бити од помоћи Ђорђевићу у периоду студија у Минхену.

слутити и непрецизно утврђивати према метаподацима испод записа (*забележено у Алексинцу, у Јагодини, у Тимоку*¹⁸), чију непоузданост поткрепљује управо преписка: поред Ђорђевића грађу су слали и други, са простора Алексинца (извесни Благоје и Радан), Јагодине (Владимир Ђорђевић) и др. Ипак, један се запис јасно препознаје као Ђорђевићев захваљујући Краусовом осврту на примљену грађу у писму из 1900. године: „Прича ми нова. Насмијаш се наглас рад смијешне примједбе младића зашто му се сирац на крилу растурио” (ТЂ 6264/400/7). Реч је о запису под бројем 128 (*Вук*), са простора Алексиначке Мораве, у коме је препознатљив мотив растурања хране (сир, чварци) мушким полним органом (в. Краус 1904а: 153). Корпус еротског и скатолошког материјала публикованог у „Антропофитеји” Краус је, судећи према подацима из преписке, још у јануару 1904. године помишљао да објави, иако је то и раније најављивао, истичући његов значај („Морам да још ове године протурим мој зборник масних прича, пословица итд”, ТЂ 6264/400/33), а коначно га је обликовао марта исте године. Нешто касније, напомињући да је приче систематизовао тематски у 29 (на крају их је било више) поглавља, подсетио је Ђорђевића (и Благоја) да пошаљу нове записе ако их има и истакао своју увереност у значај прикупљене грађе: „Виђећеш, да је ова збирка једна од најзнаменитијих, што их имадемо у нашој фолклорној струци” (ТЂ 6264/400/38).

О заснивању „Антропофитеје” Краус подробно пише Ђорђевићу и пре него што се први број појавио. Реализација идеје о представљању материјала о полном животу човека започела је у Лајпцигу, приликом формирања савеза фолклорних друштава Немачке, договором између њега и колега који су постали чланови уредништва часописа (Боас, Блох, Обст и Шмит).¹⁹ Краус о томе обавештава Ђорђевића, зове га да им се у раду редакције придружи и истиче да је реч о научној

¹⁸ Тихомир Ђорђевић је прикупљао материјал и у тимочкој области. О томе сведочи и његов прилог *Der Geschlechtsleben der Rumunen in Serbien*, објављен у „Антропофитеји”, са реферисањем на време, простор и информаторе (Поповић Николић 2019: 301).

¹⁹ Редакцију су, ипак, поред у писму поменутих Франца Боаса (Franz Voas) из Њујорка, Ивана Блоха (Ivan Bloch) из Берлина и Бернарда Хермана Обста (Bernhardt Hermann Obst) из Лајпцига, ушли Томас Ахелис (Thomas Achelis) из Бремена, Антон

публикацији: „Наш је подвиг чисто научењачки, макар да неће у *Jahrbücher* о ничем разговора бити већ [нечитко] о ј...њу народа на свијету” (ТЂ 6264/400/40). И поводом часописа честа су његова обраћања Ђорђевићу и молбе да пошаље грађу (ромске приповетке и друго) или подсећа друге да то учине, упућивање у квантитет тренутног корпуса, припреме за публикување у одређеном броју, грађи чије је штампање у току, послатим примерцима, пренумерантима из Србије и Бугарске – којих није било, о томе да забрана друге свеске часописа не утиче на њену продају и слично (в. нпр. ТЂ 6264/400/42, 44, 51, 65). Јадиковања што обећане грађе за неку од наредних свезака „Антропофитеје” нема готово су пословична: Благоје се не јавља, од збирке Ђорђевићевог пријатеља официра нема „ни трага ни гласа”, „голему збирку” Љубе Ковачевића нема сврхе тражити јер одговора неће бити (ТЂ 6264/400/54) итд.

Писање о приређивању књига у оквиру едиције *Српска библиотека*, коју је Краус уређивао неколико година, заузимало је значајно место у његовим обраћањима колеги из Србије. Најчешће је било речи о недовољној сарадњи писаца чија је дела желео да преводи. Отуд жалбе на Бранислава Нушића, Симу Матавуља, Милована Глишића, Стевана Сремца, Радоја Домановића и друге, понекад уз резигнацију, некад уз додатна објашњења која су се тичала потребе да боље упозна ауторе како би преводи били адекватни. Рад на припреми издања пратила су, по Краусовим сведочењима, финансијска ограничења, понекад и таква да је даљи рад бивао онемогућен. У писму из јануара 1904. године, он најављује четврту књигу *Српске библиотеке*, уз услов да продаја нове књиге донесе неопходна материјална средства: „Док стекнем новом књигом о лијепоти жена, што ју пишем, нових новаца протурићу и четврту књигу наше библијотеке. Дојакошње три књиге не пролазе баш ни мало” (ТЂ 6264/400/34). Разлоге лошој продаји и дистрибуцији књига Краус је видео не једино у слабијем интересовању немачке публике за дела српске књижевности, већ и у чињеници да српски историчари литературе и књижевни критичари нису о књизи писали или нису

Херман (Anton Herrmann) из Будимпеште, Ђузепе Пјетри (Giuseppe Pitre) из Палерма и Исак Робинсон (Isaac Robinson) из Беча.

писали у позитивном контексту.²⁰ И самом Тихомиру замерао је што није писао осврте на књиге из едиције коју је често у писмима звао „наша библиотека”. Тон којим му се тим поводом обраћао кретао се од молећивог и пуног разумевања, преко суптилног пребацивања до ироничних коментара („...изгубљено Ђорђевићево писмо биће, да је онђе остало ће и рецензије твоје о библијотеци”) и изузетно оштрих реакција и претње раскидом пријатељства и сарадње.²¹ Узроке готово непостојећој рецепцији и нападима које је због тог посла доживљавао у српској периодици („Стражилово”, „Бранково коло”, „Дело”, в. Поповић Николић 2019: 293) Краус је тражио и у личним релацијама са Ватрославом Јагићем,²² експлицитно га помињао као

²⁰ Српској научној и културној јавности Краус је замерао и друго. Тако је, коментаришући ретка освртања на библиотеку српске књижевности на немачком, Владимиру Ђорђевићу помало саркастично поверио и следеће: „Осим оних млитавих оцјена у српским листовима никакве користи, ван једне, што ми је једно десетак којекаких српских великана злосрдно писало, да се чуде да ја нисам њима књиге покљонио! Људи имућни могли би купити па неће, већ мени досађују просјакајући, ко да мени расту књиге мукте” (ТБ 6264/400/35).

²¹ Чини се да је Краусу то питање било изузетно важно, не толико због финансија колико због показивања макар незнатне Ђорђевићеве потребе да пријатељски подржи оно што је сам подстакао (Краус неколико пута наглашава да га је на тај посао подстицао управо Тихомир). Запажен број писама (готово свако у коме је едиција поменута) сведочи о његовој упорности да се толико жељени приказ појави. Можда би довољно илустративан пример било неколико реченица у писму које је послао убрзо након оног у коме је гневно и врло отворено замерио пријатељу и побратиму: „У дневних новина Београдских велика оскудица на подлистићима па да ти напишеш каквих 150 редака о нашој српској библијотеци сваке би новине примиле а мене би увелике развеселио. Није фајде, што ти друге упућујеш како они пишу, до тебе је најпрво, да ти покажеш како се пише о радњи која је у част српству” (ТБ 6264/400/51). Као да су коначни циљ и нада да ће се верни побратим, ипак, огласити ублажили осећање понижености, љутње („од гнијева сам шутио”) и препуштености суровим проценама појединих српских књижевних критичара. Када је 1905. дочекао Ђорђевићеве приказе Српске библиотеке у „Вечерњим новостима” и „Београдским новинама” (в. Ђорђевић 1905а, Ђорђевић 1905б), звучао је захвално („у мене није празна бесједа захвалност) и похвалио је аутора („те оцјене једине заслужују да се зову рецензијама јер су писане **памятно и књижевнички**”, ТБ 6264/400/57).

²² Сам Краус Јагића је доживљавао као непријатеља и у писмима није показивао жељу да то сакрије. Анимозитети су свакако повезани са Јагићевим одбијањем Краусовог хабилитацијског рада, као и са негативним освртима на неке његове

кривца не једино за непостојање одговора на промовисање српске културе, већ и за најаву потенцијалних негативних критика:

Вечерас био у мене Ивезић. Поздравља те понајбоље. Причао ми да је одбор овдашњег ђачког друштва Зора пошао у Јагића и позвао га на прославу стогодишњице Србије. Јагић се забезекнуо па их онда изгрдио како су дрски и безобразни те га мољакају, да им дође на славу а у пролеће да су као пси облијетали око куће му! – Још ми је казиво Ивезић да је Јагић неког Србина ђака свога [нечитко] наговорио, да ме се нагрди ради библиотеке баш у Књижевном гласнику! Хоће младић, а како да неће кад му је српски фетиш заповједио (ТЂ 6264/400/34).

Упорном Краусу било је потребно неколико година да одустане од овог подухвата. Иако је у писму из децембра 1904. године најавио Ђорђевићу да ће се на петој књизи зауставити јер му је „дозлогрдило” (ТЂ 6462/400/52), рад је обуставио тек 1906, након приређивања шесте књиге, у којој су се наша дела Вида Вулетића Вукасовића и Светозара Ђоровића. Покретање ове едиције и рад на њој Краус у писмима није повезивао једино са књижевношћу. Њему је иначе промовисање српске литературе, ангажман на дистрибуцији партитуре В. Ђорђевића, инсистирање на томе да Матица српска има свог заступника у Немачкој и да постоје посебне књижаре у којима ће српска књижевност бити доступна био посао који се тицао и политике (нагласио је у једном од писама да управо политичари треба да схвате колико су значајна његова залагања, ТЂ 6264/400/56).

Краусови осврти на размену литературе различити су и крећу се од навођења података о рецепцији у научним круговима до молби да Ђорђевић пише приказе и упуте у његов рад и српску културну и научну јавност. Значајни су и осврти и препоруке

радове. Сукоби су се преливали на друге, понекад и захваљујући прилично напраситој Краусовој природи. Таква је била и непријатна ситуација у коју је довео Јирџија Поливку, објављујући у његовом часопису поновљен приказ из „Der Urquell”, у коме се подсмевао Југославенској академији знаности и умјетности (тај осврт објављен је у додатку – Hlasu o „Národopisném Sborníku Československém” (Šabić 2017: 228). О релацијама са Јагићем и утицају коју су оне могле вршити на Крауса биће више речи у раду посвећеном Краусовим активностима на публикавању *Српске библиотеке*, који је у припреми.

одабране литературе која би могла помоћи Ђорђевићу у његовим истраживањима (нпр, рад о италијанским Ромима у часопису „Austland”, ТЂ 6264/400). Нису ретке у таквим приликама и напомене о финансијским околностима, нарочито о потреби да се књиге купују и због тога што су његови основни приходи непосредно условљени продајом („Ја сам човјек књижевник по струци а услов ми је живовању, да ми људи купују књиге. Ако ми се књиге не распарчају, ја остадох гол и бос”, ТЂ 6264/400/31). Као истраживач без афилијације и без обезбеђених примања, Краус је радио и послове који нису имали везе са примарним интересовањима (чиновник у јеврејском друштву, издавање књига и слично). Могуће је да и тиме треба тумачити његову жељу да Ђорђевића упуту у дистрибуцију својих публикација, чак и онда када оне нису ни у каквој вези са радом српског фолклористе (такав је нпр. податак о броју од 18 000 продатих примерака књиге *Streifzüge im Reiche der Frauenschönheit* и *Die Anmut des Frauenleibes* (ТЂ 6264/400/31; ТЂ 6264/400/35).

Сарадња двојице фолклориста укључивала је, судећи по Краусовим писмима, повезивање по препоруци са другим колегама из струке. У неким је препорука било поводом Ђорђевићевог одласка на студије у Минхен и Беч, али и касније, другим познатим или непознатим поводима. Од важности за Ђорђевићева проучавања био је контакт са Робертом А. Скотом Мекфијем (Robert Andrew Scott Macfie), једним од водећих британских ромолога прве половине 20. века.²³ Приметна

²³ Комуникација поводом часописа „Journal of the Gypsy Lore Society” и Краусово обраћање Мекфију повезани су са чињеницом да је Ђорђевић неколико година касније почео интензивније да објављује радове у једном од најзначајнијих часописа за проучавање живота и културе ромског народа (*Die Zigeuner in Vlasenicaer Bezirke in Bosnien*, 1907; *Von der Zigeunern in Serbien*, 1908; *Coloniile române din Bosnia: Studiu etnografic și antropogeografic, de Teodor Filipescu, cu 20 ilustratiuni și o harta etnografică. Edițiunea Academiei Române, București*, 1908; *Drei auf Zigeuner bezügliche lateinische Urkunden aus Ungarn aus den J. 1695/6*, 1911; *Rumanian Gypsies in Serbia*, 1929; *Two Bible Stories in the Tradition of Serbian Gypsies*, 1934), а 1922. године постао је почасни члан *Gypsy Lore Society* (Сикимић 2019: 10, 12, 13; Поповић Николић 2021б: 338). Преписци захваљујући дознаје се да је 1910. године коректуру рада о латинским записима о правном статусу Рома избеглица из Србије Мекфи управо послао Краусу, молећи да проследи Ђорђевићу и Јовану Радонићу (будући да је прилог заснован на његовој грађи), да погледају и врате у Ливерпул. У истом је писму

су честа преношења поздрава које упућују заједнички познаници и колеге. Неке од њих Краус допуњује саопштавајући новости или препричавајући садржаје обављених разговора односно преписке са њима. Тако напомиње о Џејмсу Мунију (James Mooney),²⁴ његовом боравку на терену и субјективном доживљају теренског рада, посредује у комуникацији са Луцијаном Шерманом (Lucian Schetman) и Рикардом Шмитом (Richard Schmidt) (в. ТЂ 6264/400/40), шаље поздраве Јулијана Јаворског (Jaworskij Juljan), преноси распитивање Вида Жеравице (в. нпр. ТЂ 6264/400/31), препоручује америчког етнографа, професора антропологије и кустоса Етнографског музеја у Чикагу Џорџа Е. Дорсија (George Amos Dorsey) (ТЂ 6264/400/76). Поред тога, Краусу се у тексту појединих дописница и писама придружују заједничке колеге из Србије, попут Герасима П. Ивезића (ТЂ 6264/400/37, 38; 6264/215/143) и пријатељи из Беча (попут Морица Лебла, в. ТЂ 6264/400/70, 74) и Халеа („гласовити индолоски научењак индолог проучаватељ цигана Р. Шмит”, ТЂ 6264/400/39).

Увид у један од аспеката припреме Краусових зборника грађе потпунијим чине подаци о пословима којима се бави и књигама које пише. Поред тога што је мање или више прецизно могуће одредити

коментар о Мекфијевом предавању у Саутпорту и извођењу ромских песама према записима из другог дела Ђорђевићеве докторске тезе; на истом је месту и коментар о варијанти песме *Ai lumai, lumai, luludža* у књизи Радјарда Киплинга (Joseph Rudyard Kipling) (ТЂ 6264/400/10). У писму из 1908. Краус преноси Макфијеву информацију о припремљеном Ђорђевићевом тексту и одложеном штампању за наредни број (чланак о Филипеску (Theodor Filipescu), уз занимљив коментар самог Макфија: „I thought it would not matter very much wheter Filipescu received his castigation now or three months later” (ТЂ 6264/400/70).

²⁴ Један од утемељивача Удружења америчких антрополога, етнограф и антрополог Џејмс Муни био је посвећен истраживању индијанских племена на простору Америке крајем 19. века. У освртима на његов рад и значај истраживања поменутога је чињеница да није имао факултетско образовање и да је био самоук, али са радом и резултатима који су прихваћени у научним круговима (Anonymous 1922: 209–214). Сарађивао је са Краусом на припреми грађе за његове публикације о женама и био један од ретких који је писао осврте на његове књиге из едиције Српска библиотека (в. у попису литературе: Mooney 1903, 1904, 1905, 1906). У корпусу Краусових писама сачуван је и концепт писма које је његов син упутио Мунију поводом рођења његове ћерке (ТЂ 6264/400/19).

о којим је публикацијама реч чак и онда када постоји само редукован опис или одређење по теми (нпр. „књига о женама”), захваљујући Краусовим освртима на околности, могуће је реконструисати његове намере и очекивања од потенцијалних сарадника. Ово нарочито важи за оне сегменте у писмима у којима говори о квантитету прикупљене грађе и помиње људе од којих је очекивао помоћ у прикупљању: „Мени треба поради научног срањивања да имам пред собом чим више градива, а људи готово не хају за мене.” (ТЂ 6264/400/34).²⁵ Он извештава Ђорђевића не само о прилозима које му шаљу заједничке колеге и познаници (нпр. Лука Грђић Бјелокосић и извесни Драгићевић, ТЂ 6264/400/37),²⁶ него и о проблемима на које nailази и темама које истражује (питање мистификације, аутентичног фолклора и слично). Неретко преписка сведочи о томе да је своје радове слао Ђорђевићу молећи га да чита и пошаље своје опсервације (како је учинио поводом предговора првом броју „Антропофитеје”, в. ТЂ 6264/400/40). Преписка садржи и податке о покретању серије публикација на немачки језик преведених одабраних дела италијанске, француске, португалске и ретороманске књижевности у едицији *Romanische Meistererzähler*. Наизглед необично Краусово интересовање за ове књижевности поводе је налазило у прекупацији темама из области сексуалности: „Садржина књигам ће бити *fabliaux* и сличне приче а покрећем ту библиотеку да бар за један слој прича антропофитије изворе пронађем” (ТЂ 6264/400/45). Краусово

²⁵ Грешка у архивирању писама (оно које је Краус упутио Владимиру Ђорђевићу нашло се у корпусу писама упућених његовом брату, в. ТЂ 6264/400/35) потврдила је да Краусове замерке сарадницима нису реткост нити је такав садржај био намењен једино Тихомиру. Такође је потврдила да је и Владимиру упућивао молбе које су се тичале успостављања шире мреже сарадника на формирању корпуса еротске и скатолошке тематике: „Стигла ми пре једно три недеље твоја картица са потписима твојих пријатеља од округлога стола. Ја им свима захфаљујем, да ме спомињу а сваком појединцу се молим, да ми чим прије забиљежи за мој зборник оних масних народних прича, вјеровања, пословица, загонетака све о к...у, п...и, ј...у и изванредним сполним одношајима у народа. Ако ми се поштено озову ја ћу сваком бити харан. У мене има већ преко 400 прича те врсти из свију крајева ал још ми много треба док узмогнем установити објем те [нејасно] предања” (ТЂ 6264/400/35).

²⁶ Врло је вероватно да је реч о Томи Драгићевићу, Краусовом побратиму и сараднику из Жепча у Босни (в. ТЂ 6264/400/44).

занимање за ромолошке теме резултирало је збирком усмене прозе *Zigeunerhumor* (објављено као 7. и 8. књига едиције *Der Volksmund, alte und neue Beiträge zur Volksforschung*, чији је уредник био), због које се такође обратио Ђорђевићу молећи за осврт у српској периодици.²⁷

Двојица фолклориста су у периоду најинтензивније сарадње размењивала књиге, часописе, штампане радове, своје и оне чији су аутори били други. О томе често сведоче сегменти писама у којима Краус потврђује да је добио пошиљку од Ђорђевића или га моли да потврди пријем пошиљке коју је он из Беча послао. Најчешће су у питању бројеви часописа „Карацић” или примерци Српске библиотеке, као и поједина Краусова дела. Овоме се прикључује и потрага за тешко доступним изворима, попут појединих свезака публикације *Шарени листићи. Уз месојеђе* за чије одређене бројеве Краус моли Ђорђевића, шаљући му недовољно прецизне податке о месту издања (ТЂ 6264/400/34). Помињање појединих наслова пратиле су Краусове процене квалитета и оштри судови (тако је послату му књигу Косте Н. Костића *Стара српска трговина и индустрија*, уредно се захваливши Ђорђевићу, оценио као „књигу за ђаке, а не за научењака који се 23 године тима стварима стручно занима”, ТЂ 6264/400/50). Размена публикација превазилазила је оквире релација Ђорђевић – Краус. Осим што је обављана и преко Владимира, реализована је и између Крауса и неких Ђорђевићевих пријатеља: у писму из марта 1904. године Краус се жали да је Ђорђевићев кум Павловић²⁸ престао да му шаље „Дело” (политичко-књижевна публикација за науку, књижевност и друштвени живот, покренута 1894. године у Београду, в. Рауновић 1971: 89–90), пита за разлоге и напомиње да он њему шаље своје књиге (ТЂ 6264/400/37). Нешто касније саопштава да му је „учитељ Костић” из Београда обезбедио неколико свезака „Дела” за 1904. годину (ТЂ 6264/400/42).

²⁷ На ово није морао дуго чекати. Ђорђевић је две недеље касније објавио приказ књиге у „Српском књижевном гласнику” (Ђорђевић 1907: 302–303).

²⁸ Драгољуб М. Павловић (Књажевац 1866 – Београд 1920), кум Тихомира Ђорђевића, био је историчар и политичар, члан Српске краљевске академије, неколико година уредник *Дела* (1894–1899 и 1902–1915) и покретач листа *Тимочанин* (1889).

Краусова писма Тихомиру Ђорђевићу одликује доминација тема из области науке уопште, фолклористике, етнологије, историје књижевности и осврта на рецентно и актуелно у научном свету. То не значи да у писмима нема слика приватног живота аутора. Приватно окружење (породица, поједини пријатељи) поменуто је у готово сваком писму које је Краус упутио, иако је такав садржај редукован на најелементарније или, чак, готово формулативан. Доминантно је реч о завршним сегментима, у којима поздравља Тихомира и његову мајку (понекад одређену као помајку),²⁹ друге познанике и пријатеље (нпр. Благоја и његову породицу), преносећи поздраве чланова своје уже и шире породице, Ђорђевићевих познаника и пријатеља из Беча (Краусова супруга, син, сестре и сестричине и други, међу којима је често помињана особа коју Краус зове *дуванџиком* и о чијој посебној наклоности према Тихомиру понекад напомене). Нешто су подробнији, такође најчешће смештени на крају писама, они сегменти у којима Краус пише о свом сину (касније, од 1907. помиње и ћерку, коју зове Евица³⁰), његовом развоју, наклоности према Ђорђевићу, необичним интересовањима, првим корацима у основном и музичком образовању,³¹ поласку на студије и слично.

²⁹ Краус тако чини у обраћањима Тихомиру, али и у непосредном обраћању Јелисавети Ђорђевић (у разгледници из Беча, коју упућује 1904. године на њену адресу, она је *честита помајка*, ТБ 6264/400/36). Ђорђевићева мајка се у писму упућеном Тихомиру 1902. распитивала како је њихов побратим и јесу ли у добрим односима, будући да га у неком периоду нису помињали у писмима њој (ТБ 6264/216/25).

³⁰ Краусова ћерка Ернестина Ева Опиц (1906–1991), добила је име по Краусовој мајци, као и њен брат по Краусовом оцу (Burt 1990: 67). Након припајања Аустрије Трећем рајху отпутовала у Америку, у којој је већ живео њен брат (Burt 1990: 4, 74; Burt 2002: 13–14).

³¹ У једном од писама Краус је дечаково интересовање за бављење музиком повезао са утицајем Владимира Ђорђевића. Слично је о томе писао и самом Владимиру: „Црнац (Краус готово никада у писмима не ословљава дечака по имену – Вилхелм Волфганг (Wilhelm Wolfgang), доминантно је *Црнац*, прим. аут.) навалио врло марљиво музику учити. За једно 6 недеља ће му учитељ изићи ш њим у концерат на јавно. И сам ћеш се наслађивати, како је то дерле поскочило у музици” (ТБ 6264/400/35). Дечакову марљивост и посвећеност учењу Краус је истицао и, у једном од писама, повезивао са чињеницом да му и отац може бити узор. Из последњег писма сазнаје се да је то дало резултате: „Кумче ти је на универзи а учи готски, старофранцуски и староњемачки, да постане филологом” (ТБ 6264/400/77).

Ситнице у преписци сведоче донекле и о Краусовој личности. На основу неколиких његових реакција и изречених ставова у вези са делима чији је аутор био, у освртима на себе самог, могло би се говорити о готово несумњивој уверености у сопствене вредности, па и о суптилној повременој нескромности аустријског фолклористе. Помињући 1904. године скуп фолклорних друштава Немачке у Лајпцигу, он своје присуство на њему, иако шалећи се и ограђујући, објашњава посебним значајем: „Мене позваше бајаге јер ја сам вриједим колико једно друштво” (ТЂ 6264/400/40); када пише о свом настојању да помогне у дистрибуирању Владимирових радова, каже да су га у Немачкој дочекали као „гласовитог стручњака” па се нада да ће моћи да му помогне и око посла (*На истом месту*).

Иако истраживачки корпус, како је наведено, чине једино писма која је Краус упућивао Ђорђевићу, не и обрнуто, могуће је реконструисати другу страну у успостављеној кореспонденцији. У појединим Краусовим писмима мање или више прецизно сазнаје се о Ђорђевићевим одговорима, молбама, ставовима, материјалу који шаље Краусу. Захваљујући томе, преписка се може доживети и као својеврстан (повремен) дијалог двојице колега и пријатеља. Доживљај нарочито појачавају Краусове формулације са експлицитно формулисаним типом Ђорђевићевог исказа („питаш ме...”), а након тога и реплике, одговори на постављена питања или реаговање на теме Ђорђевићевих писама. У периоду у коме Тихомир ишчекује публикавање дисертације, чести су Краусови осврти на његову забринутост, као и уверавања да ће рукопис бити штампан. На њих се надовезују и Краусови коментари који се тичу Антона Хермана, повременог недостатка комуникације са њим, истицања његове неажурности и разлога за њу, што се у писмима до 1906. године наставља тако као да се Ђорђевићево питање подразумева³²

Краусов син је такође био научник. Бавио се антропологијом и питањем биолошког концепта расе. Живео је у Шведској од 1918. године, а шведски држављанин постао 1926. Радио на Институту за биологију расе у Упсали. У САД је, према наводима из извештаја Комитета за имиграцију (1941) стигао 1934. године са намером да настави своја истраживања, настанио се на Хавајима и ту остао до своје смрти (1968. године).

³² С обзиром на чињеницу да је Антон Херман био уредник едиције у којој су штампана оба дела Ђорђевићеве дисертације, од којих је други штампан тек 1906.

(в. ТЂ 6264/400/61, 65). На сличан начин, у Краусовим коментарима региструју се Ђорђевићеве реплике: он одговара на позив да буде у уредништву „Антропофитеје” (ТЂ 6264/400/42),³³ брани се од оптужби које му Краус упућује поводом ненаписане рецензије књига из *Српске библиотеке*, његово дуго неодговарање на писмо тумачи срџбом због ненаписане рецензије итд. Дијалог у кореспонденцији препознаје се и онда када на основу Краусових осврта сазнајемо да га је извештавао о свакодневици у своме дому (мајчина болест), планираним путовањима (Босна), учешћу у ратним дешавањима и спасавању сопственог живота (ТЂ 6264/400/77).³⁴

године (Сикимић 2019; Поповић Николић 2021б), разумљива је ауторова забринутост, а оправдана и понекад прилично експлицитна форма негодовања његовог колеге и побратима Крауса (у појединим писмима Краус користи суптилне псовке и клетве упућене Херману).

³³ Позив да се прикључи редакцији новоформираног часописа Ђорђевић није прихватио, али сарадњу у њему јесте. У годинама које су уследиле, у неколико наврата објављивао је различите прилоге: приређену рукописну, штампану и архивску грађу, сопствене теренске записе и два чланка – о снохачеству и о сексуалном животу румунске популације у Србији (Поповић Николић 2019: 291–312). У писмима нема података о разлозима због којих се Ђорђевић није могао придружити угледним етнологима у редакцији „Антропофитеје”. Оправдано би било помислити да у том тренутку нису погодивале околности у којима се налазио (иако доктор наука, радио је као професор гимназије у Алексинцу - питање је колико би такав ангажман на прави начин разумела локална заједница, а врло вероватно и научна). Сам Краус готово да иронично процењује такву могућност: „Има нас за редакцију исувише струковњака, који се не плаше свијетине, јер су своји људи, неовисни, па знаду, какву сам важну по знаност започео радњу” (ТЂ 6264/400/42). Ђорђевић је своје радове у „Антропофитеји” објављивао под псеудонимима (што му није била пракса резервисана једино за радове сексуалне тематике), а Краус му опрезно у једном од писама поставља питање хоће ли прилог објавити под псеудонимом или сасвим анонимно (ТЂ 6264/400/70).

³⁴ Датирање (новембар 1912. године), као и адреса на коју је упућена дописница (*Prof. Dr. Tihomir R. Gjorgjević, благајник болничке чете, Zaječar, Serbien*) јасно упућују на то да је реч о догађајима везаним за сам почетак Првог балканског рата у коме је, као и у Другом балканском и Првом светском рату, Ђорђевић учествовао. Није сасвим јасно о каквом спасавању главе је реч и шта се Ђорђевићу десило у првом месецу ратних дешавања, али је сасвим јасно формулисана радост чланова породице Краус што је несрећа избегнута („Хвала Богу што си нам жив и здрав! Жива глава дуговање даје а од мртве ништа до вијеска (...)). Пуно су ме пута за те

Да је Ђорђевић слао одабрану фото грађу Краусу потврђују, поред нпр. потписаних извора на фотографијама у књизи о женској лепоти, и Краусови коментари у писмима. Налазећи се најчешће у уводним деловима писама, уз формулативна обраћања попут „примих твоје ми мило писмо”, ови сегменти садрже не само податке о томе да је грађа послата и примљена, већ и о њеном типу, квантитету и квалитету.³⁵ Преписка такође потврђује да је Ђорђевић слао записе усмене грађе, нарочито у првим годинама познанства. Посредно се сазнаје и о његовим реакцијама на Краусове текстове („...[М]ило ми

питале па сада се веселе, што си спасио главу”. Краус завршава антиратним – „bella gerant alii” и позивом на посвећеност науци („nos nitamur studii de rerum natura”).

³⁵ Ђорђевић је помагао Краусу и у прикупљању грађе за његове публикације посвећене лепоти жена *Streifzüge im Reiche der Frauenschönheit* (1903) и *Die Anmut des Frauenleibes* (1904) (в. попис литературе). Будући да је у њима публиковао уметничке или фотографије из корпуса етнографских истраживања широм света, као и музејску документацију, Краус је био доследан у одбијању материјала који није био адекватан по свим параметрима, чак и онда када је долазио из руку његовог српског колеге и побратима: „Примих (...) 7 фотографија (...). Од тих фотографија не смијем ни једне да уврстим у књигу, прво јер није ни једна међ њима слика љепотице а друго што су фотографије веома рђаве. Зар је пристало, да ја ко заточник српства изнашам којекакве слике, ко да не има међу српкињама узор љепотица?! Има у мене слика голе српкиње из Баната а та је женска прекраснога тијела” (ТЂ 6264/400/27). Пола године касније замолиће га поново да му пошаље материјал, инсистирајући да квалитету фотографије (два пута је подвукао реч *добра* у синтагми *добра слика*, ТЂ 62624/400/34). Краус је у обе своје публикације, ипак, уврстио неколико Ђорђевићевих фотографија, којима су приложени следећи метаподаци: *Serbische Bäuerin aus der Gegend von Niš, 20 Jahre alt, Photogr. v. Tihomir R. Gjorgjevic* (Краус 1903: 215); *Serbinnen, Mutter und Töchter aus der Gegend von Toplica, Serbien, Südrussischer Typus, Photogr. v. Tihomir R. Gjorgjevic* (Краус 1903: 213); *Serbisches Mädchen aus Makedonien, Schwestern, 18 und 17 Jahre alt, Photogr. v. Prof Dr. Gjorgjević in Aleksinac* (Краус 1903: 108); *Serbische Bäuerin aus dem Waldgebiet (Šumadija), Phot. v. T. R. Gjorgjevic. – Museum f. Völkerkunde, Leipzig* (Краус 1903: 95); *Mutter und Töchter. Serbische Spaniolinnen aus Niš, Photographie von Prof. Dr. Gjorgjević in Aleksinac* (Краус 1904а: 110) Фотографије са простора Балкана слали су му и Вид Вулетић Вукасовић (Краус 1903: 159, 162, 164, 169, 242, 248), Герасим Ивезић, Влахо Буковац и други, о чему Краус оставља податке у предговорима (Краус 1903: XIV, Краус 1904а: XV).

је, што ти се свиђа *Kunstlerblut*³⁶”, ТЂ 6264/400/27, 54), као и о томе да су до њега стигли. Његова је реч, као питање постављено у неком од писама које је послао, условно видљива у одговорима аустријског фолклористе (нпр. „Питаш ме, што ли је са мојима пословицама?”, ТЂ 6264/400/34).

IV

Фридрих Краус као човек несумњиво занимљивог карактера, прилично неконвенционалан и склон оштром слободном изражавању о људима које није волео (или их је сматрао непријатељима) стоји у потпуној сенци Фридриха Крауса посвећеног фолклористе, упорног и радног (колико год да се понешто у резултатима може оспоравати), једног од свакако најзначајнијих истраживача фолклора Јужних Словена на почетку 20. века. Његова преписка са Тихомиром Ђорђевићем открива бројне детаље из њиховог дружења и сарадње, али исто тако значајним појединостима попуњава оквире у којима је та сарадња настала и постојала, у Србији, на Балкану и много шире. Истовремено сведочи о значају сарадње између научника са различитих простора, посвећених науци о фолклорним феноменима са сличних позиција (одбацивање романтичарских приступа, теренска истраживања, инсистирање на истинитом и прецизном и слично). Разноврсна тематика Краусових писама Ђорђевићу позив је за наставак проучавања, не једино преписке и њеног значаја за друге аспекте Краусовог и Ђорђевићевог рада, већ и за нове приступе грађи и увиде у историју фолклористике пре свега, као и историју српске књижевности и културе.

³⁶ Краус се, поред научних истраживања, бавио и писањем. Поред комедије *Billige Bräute: lustspiel* (1895) и водвиља *Kunstlerblut* (1903), писао је и прозу. Његов први роман *Um holder Frauen Gunst! Ein Künstlerroman aus dem Risencimento*, у коауторству са Едвардом Кулкеом, објављен је 1905. године. И о њему је оставио своје мишљење (и препоруку пријатељу за читање): „То је голема радња у којој ћеш наћи fino и духовито образложење моје и пријатеља ми назоре о умјетности, науци, вјери и женама.” (ТЂ 6264/400/54).

Литература

- Anonim. (1903). *Bilješke: književnost* (Podvala Milovana Glišića; Ein Geniestreich, prevod na nemački F.S. Krauss). Срп/ Срđ, 31. oktobar, 966.
- Anonymous. (1922). James Mooney. *American Anthropologist*, 24(2), 209–214. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/660722> (Pristupljeno: 23.08.2025).
- Бадаланова, Ф. (1995). От съставителя. *Фолклорен еротикон*, 2. София, 10–16 [Badalanova, F. Ot sastavitelya. *Folklore erotikon*, 2. Sofia, 10–16].
- Barton, D., Hall, N. (2000). *Letter Writing as a Social Practice*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Božić, J. (2019). *Legati u kulturnoj politici Republike Srbije*. Doktorska disertacija odbranjena na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/11675?locale-attribute=sr_RS (Pristupljeno: 3.07.2025).
- Burt, R. (1990). *Friedrich Salomo Krauss (1859–1938): Selbstzeugnisse und Materialien zur Biobibliographie des Volkskundlers, Literaten und Sexualforschers mit einem Nachlaßverzeichnis. Sitzungsberichte. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse. 549. Mitteilungen des Instituts für Gegenwartsvolkskunde: Sonderband. 3.*
- Burt, R. (2002). Einleitung: Friedrich S. Krauss. Friedrich Salomo Kraus, *Volkserzählungen der Südslaven: Märchen und Sagen, Schwänke, Schnurren und erbauliche Geschichten*. Wien: Bohlau, 11–21.
- Ђорђевић, Т.Р. (1898). Једна наша потреба. *Дело*, XVIII, 295–300 [Ђорђевић, Т.Р. (1898). Jedna naša potreba. *Delo*, XVIII, 295–300].
- Ђорђевић, Т.Р. (1899a). Зашто се Карацић покреће. *Караџић*, 1(1), 19–22 [Ђорђевић, Т. Р. Zašto se Karadžić pokreće. *Karadžić*, 1(1), 19–22].
- Ђорђевић, Т.Р. (1899b). Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena. *Karadžić*, 3(4), 86–87 [Ђорђевић, Т.Р. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena. *Karadžić*, 3(4), 86–87].
- Ђорђевић, Т.Р. (1905a). Српска библиотека на немачком језику. *Београдске новине*, 65 [Ђорђевић, Т.Р. Srpska biblioteka na nemačkom jeziku. *Beogradске новине*, 65].
- Ђорђевић, Т.Р. (1905b). Српска библиотека на немачком језику. *Вечерње новости*, 65 [Ђорђевић, Т.Р. Srpska biblioteka na nemačkom jeziku. *Vечерње новости*, 65].
- Ђорђевић, Т.Р. (1907). Zigeunerhumor. 250 Schnurren, Schwänke und Märchen von Dr Friedrich S. Krauss, Leipzig, 1907. *Српски књижевни гласник*, 18(4), 302–303 [Ђорђевић, Т.Р. Zigeunerhumor. 250 Schnurren, Schwänke

und Märchen von Dr Friedrich S. Krauss, Leipzig, 1907. *Srpski književni glasnik*, 18(4), 302–303].

Ђорђевић В. (1893–1937). (*Писма Тихомиру Р. Ђорђевићу*). Легат Тихомира Ђорђевића у Народној библиотеци у Београду, ТЂ 6264/215/1–378 [Ђорђевић В. (*Pisma Tihomiru R. Đorđeviću*). Legat Tihomira Đorđevića u Narodnoj biblioteci u Beogradu, ТЂ 6264/215/1–378].

Dundes, A. (2003). Response: Better Late than Never: The Case for Psychoanalytic Folkloristics. *Journal of Folklore Research*, 40(1), 95–99.

Фонд легата и библиотека целина (online). Народна библиотека Србије. <https://nb.rs/posebne-zbirke/biblioteke-celine-i-legati/> (Pristupljeno: 23.08.2025).

Freud, S. (1910). Hochgeehrter Herr Doktor. *Anthropophyteia*, VII, 472–474.

Хамершак, М. (2013). Krauss, Friedrich Salomo. *Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/krauss-friedrich-salomo> (Pristupljeno: 25.08.2025).

Horwath, P., Joković, M. (1992). *Friedrich Salomo Krauss (1859–1938): folklorista, etnograf, seksolog*. Novi Sad: Institut za jugoslovenske književnosti i opštu književnost.

Ivanić, D. (1984) Pogovor. U: D. Ivanić (ured.) *Mrsne priče: erotska, sodomijska i skatološka narodna proza*. Beograd: Prosveta, 421–446.

Јанковић, Љ. (1946). *Грађа о животу и раду Тихомира Р. Ђорђевића*. Рукопис. Историјски архив у Нишу, К. П. 102, 1–57 [Јанковић, Љ. *Грађа о животу и раду Тихомира Р. Ђорђевића*. Rukopis. Istorijiski arhiv u Nišu, К. П. 102, 1–57].

Крагић, В. (2025). Krauss, Friedrich Salomo(n). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013.–2025. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/krauss-friedrich-salomon> (Pristupljeno: 30.08.2025).

Краусс, Ф. (1899–1912). (*Писма Тихомиру Р. Ђорђевићу*). Легат Тихомира Ђорђевића у Народној библиотеци у Београду, ТЂ 6264/400/1–77 [Krauss, F. (1899–1912). (*Pisma Tihomiru R. Đorđeviću*). Legat Tihomira Đorđevića u Narodnoj biblioteci u Beogradu, ТЂ 6264/400/1–77].

Краусс, Ф. (1900). Доктор Краусса у Бечу лист „Караџићу”. *Караџић*, 1, 1–6 [Krauss, F. (1900). Doktor Kraussa u Beču list „Karadžiću”. *Karadžić*, 1, 1–6].

Krauss, F.S. (1903). *Streifzüge im Reiche der Frauenschönheit*. Mit gegen dreihundert Abbildungen nach Originalphotographien. A. Schuman’s Verlag, Leipzig, 1903.

Krauss, F.S. (1904a). *Die Anmut des Frauenleibes*: Mit nahe an dreihundert Abbildungen nach Originalphotographien. A. Schuman’s Verlag, Leipzig, 1904.

- Krauss, F.S. (1904). Südslawische Volksüberlieferungen, die sich auf den Geschlechtsverkehr beziehen: Erzählungen. *Anthropophyteia*, 1, 1–506.
- Mooney, J. (1903). [Review of *Die Anmut des Frauenleibes; Ein Geniestreich. Volkstück in fünf Aufzügen oder neun Bildern. Mitcheten serbischen Sang und zigeunerischen Spielweisen; Künstlerblut! Ein Schauspiel in vier Aufzügen*, by Von Friedrich S. Krauss, Von Milovan Gj. Glišić, Deutsch von Friedrich S. Krauss, Von Vladimir R. Gjorgjević, & L. Norberg]. *American Anthropologist*, 5(4), 693–694. <http://www.jstor.org/stable/658949> (Pristupljeno: 13.08.2025).
- Mooney, J. (1904). [Review of *Um hohen Preis*, by F. S. Krauss & Branislav Gj. Nušić]. *The Journal of American Folklore*, 17(64), 87–87. DOI: 10.2307/534002.
- Mooney, J. (1905). [Review of *Vier Lustspiele (Der französisch-preussische Krieg-Ich gratuliere; Grosse Wahl schafft grosse Qual-Ein Liebesbrief)*, by V.K. Trifković & F.S. Krauss]. *American Anthropologist*, 7(1), 126–127. <http://www.jstor.org/stable/659346> (Pristupljeno: 13.08.2025).
- Mooney, J. (1906). [Review of *Bibliothek auserwählten serbischer Meisterwerke, mit literarhistorischen Einleitungen; Bibliothek auserwählten serbischer Meisterwerke, mit literarhistorischen Einleitungen: Band V – Die Blume von Cannosa; Bibliothek auserwählten serbischer Meisterwerke, mit literarhistorischen Einleitungen: Band VI – Liebe und Leben im Herzogland*, by F. S. Krauss, V. V. Vukasović, & S. Ćorović]. *American Anthropologist*, 8(2), 382–383. <http://www.jstor.org/stable/659010> (Pristupljeno: 13.08.2025).
- Morad, M. (1989). The contribution of Friedrich S. Krauss to general and Jewish folkloristics. *Proceedings of the World Congress of Jewish Studies*, 141–48. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/23535371> (Pristupljeno: 14.08.2025).
- Paunović, S. (1971). Delo, 1. *Jugoslovenski književni leksikon*. Novi Sad: Matica srpska, 89–90.
- Поповић Николић, Д. (2019). Прилози Тихомира Р. Ђорђевића у часопису „Anthropophyteia” Фридриха С. Крауса. У: Ј. Марковић, Н. Јовић (уред.), *Опсцена и друга колоквијална лексика у српском и македонском језику/ Опсцена и друга колоквијална лексика во српскиот и македонскиот јазик*. Ниш: Филозофски факултет, 291–312 [Popović Nikolić, D. (2019). Prilozi Tihomira R. Đorđevića u časopisu „Anthropophyteia” Fridriha S. Krausa. U: J. Marković, N. Jović (ured), *Op scena i druga kolokvijalna leksika u srpskom i makedonskom jeziku/ Op scena i druga kolokvijalna leksika vo srpskiot i makedonskiot jазик*. Niš: Filozofski fakultet, 291–312].

- Поповић Николић Д. (2021а). [Твој брат који те љуби – преписка између Тихомира и Владимира Р. Ђорђевића. У: С. Рајић, *Алексинац и Поморавље у прошлости*. Алексинац: Центар за културу и уметност, 343–366 [Popović Nikolić D. (2021a). Tvoj brat koji te ljubi – prepiska između Tihomira i Vladimira R. Đorđevića. U: S. Rajić, (ured.), *Aleksinac i Pomoravlje u prošlosti*. Aleksinac: Centar za kulturu i umetnost, 343–366].
- Поповић Николић Д. (2021б). Докторска дисертација Тихомира Р. Ђорђевића: рукописи, превод, допуне и прераде. У: Д. Поповић Николић (уред.), Тихомир Ђорђевић, *Цигани у Србији*. Алексинац/Ниш: Центар за културу у Алексинцу, Огранак САНУ у Нишу, 337–379 [Popović Nikolić D. (2021b). Doktorska disertacija Tihomira R. Đorđevića: rukopisi, prevod, dopune i prerade. U: D. Popović Nikolić (ured.) Tihomir Đorđević, *Cigani u Srbiji*. Aleksinac/Niš: Centar za kulturu u Aleksincu, Ogranak SANU u Nišu, 337–379].
- Прелић, В. (2014а). Легати и библиотеке целине у Народној библиотеци Србије. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 2012/2013, XIII, 157–164 [Prelić, V. (2014a). Legati i biblioteke celine u Narodnoj biblioteci Srbije. *Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, 2012/2013, XIII, 157–164].
- Прелић, М. (2014б). Легат сестара Јанковић у Народној библиотеци Србије. *Музикологија*, 17, 2014, 273–285 [Prelić, M. (2014b). Legat sestara Janković u Narodnoj biblioteci Srbije. *Muzikologija*, 17, 2014, 273–285].
- Приказ записа (online). Народна библиотека Србије <http://registar.nb.rs/scc/veliki-zapis.php?ID=2678> (Pristupljeno: 23.08.2025).
- Šabić, M. (2017). Suradnja Jiriya Polivke u Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena ili o nevidljivom radu Dragutina Boranića. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 35, 221–250.
- Сикимић, Б. (2019). Мале фолклорне форме у ромском корпусу Тихомира Ђорђевића. У: Д. Петковић, Б. Сувајдзић (уред.), *Савремена српска фолклористика VI*. Београд, Тршић: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Центар за културу „Вук Караџић” у Лозници, 9–32 [Sikimić, B. (2019). Male folklorne forme u romskom korpusu Tihomira Đorđevića. U: D. Petković, B. Suvajdžić (ured.), *Savremena srpska folkloristika VI*. Beograd, Tršić: Udruženje folklorista Srbije, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković”, Centar za kulturu „Vuk Karadžić” u Loznici].

